

УДК 159.9.019.4

М.О.Чуносів

Євпаторійський інститут соціальних наук
Кримського гуманітарного університету

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ ДЕЛІНКВЕНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ПРОБЛЕМА

У цій роботі розглядається соціально-юридичний підхід до визначення категорії «делінквентна поведінка». Показані результати аналізу поглядів вчених на зміст категорії «делінквентна поведінка». Показані ознаки «делінквентної поведінки», що дозволяє відрізняти її від інших видів поведінки, що відхиляється. Здійснено обґрунтування видів «делінквентної поведінки».

Ключові слова: «делінквентна поведінка», правопорушення, ознаки правопорушення, громадська небезпека, протиправність, дієздатність, винність, караність.

Лит 9.

Постановка проблеми. Ґрунтовне й аргументоване теоретичне й практичне осмислення проблеми профілактики делінквентної поведінки у соціально-педагогічній теорії і практики аргументовано наявністю складності як у теоретичному так і в практичному плані. Теоретична складність полягає в тому, що останнім часом проблема соціально-педагогічної профілактики делінквентної поведінки не була окремим предметом наукових досліджень, що призвело до недостатньої розробленості науково-педагогічних теорій. Позитивним моментом є те, що в Україні останнім часом з'явилися дослідження в таких галузях як педагогіка, психологія, соціологія правознавство, в яких розкривають окремі аспекти питання щодо профілактики делінквентної поведінки. Однією з існуючих проблем є проблема визначення як категорії «делінквентна поведінка» та її видів.

Аналіз досліджень і публікацій. Категорія «Делінквентна», запозичена із зарубіжної соціології і кримінології і активно використовуються у вітчизняних дослідженнях, присвячених проблемі відхилення в поведінки.

Категорія «делінквентність» (delinquency) є родовою для визначення соціально-негативної поведінки, що пов'язана з порушенням правових та інших (моральних, етичних) норм, а юридичний термін «делінквентність» широко поширений в міжнародному праві, а також в кримінології і законодавстві США, Великобританії і країнах Західної Європи.

Слід зауважити що термін «делінквентність», за кордоном не застосовується до визначення категорії «злочинність». Так у англійській мові злочин, злочинність позначаються словом «сіме», а термін «делінквентність» (delinquency) — має багатозначне і широке тлумачення. Основні його значення: 1) невиконання обов'язків; порушення (договору, закону); правопорушення; 2) акт делінквентної поведінки; 3) провина, упущення, провинність [1 с.152].

Визначення категорії «делінквентна поведінка» розглядається в працях Г. Айзенка, А. Бандури, А. Блау, Р. Бриґе, Р. Вирт, Ф. Редла, Г. Каплан, С. Колинс, М. Клинард, і І. Найт, В. Скіннер, Э. Сталкен, Р. Уолтере, Д. Уинеманна, Д. Шорт, А. Эйчхорна та інші. У загальному сенсі основне значення категорії «делінквентна поведінка» за кордоном відображує зневагу обов'язками, провину; друге ж значення «злочинність» вживається рідше і у ряді його синонімів виражає найменшу міру серйозності злочину.

У вітчизняному законодавстві і юриспруденції терміни «делінквентна поведінка», «делінквентність» не застосовується. Але в гуманітарних науках, таких як «Соціальна педагогіка», «Юридична психологія», «Девіантологія», «Соціологія» та ін., термін «делінквентна поведінка» використовується для позначення однієї з форм поведінки, що відхиляється, але дослідники надають різне тлумачення цієї категорії. Визначення категорії «Делінквентна поведінка» дається в роботах вітчизняних та російських дослідників Т. Алексеєнко, О. Безпалько, М. Галагузова, М. Головатий, М. Єнікєєв, О. Змановської, Н. Клішевич, Е. Крайніков, Г. Кривоніс, П. Коева, А. Лічко, В. Лютий, В. Менделевича, В. Оржеховська, М. Панасюк, П. Павленок, О. Пристанська, М. Руднева, І. Саламатіна, Й. Стоїменов та М. Стоїменова, Т. Федорченко, З. Шевців, А. Хоміч, Л. Шнейдер та ін.

Слід зауважити що єдиної думки в зарубіжних і вітчизняних дослідженнях з приводу визначення «делінквентності» не існує. Учені відмічають різні підходи щодо вирішення проблеми. Виділяється соціологічне, кримінологічне і юридичне (правове) поняття делінквентності. У

соціологічній та кримінологічній теорії категорія «делінквентність» має вузьке й широке тлумачення. У вузькому значенні слова «делінквентність» є синонімом поняття злочинності, індивідуальної і групової злочинної поведінки. При цьому «злочинність» є кримінологічною категорією, що означає сукупність усіх фактично скоєних протиправних діянь, за кожне з яких передбачена карна відповідальність, а також масове негативне соціально-правове явище, що має певні закономірності, кількісні і якісні характеристики. У широкому сенсі вона використовується в якості терміну, що узагальнює різноманітні форми поведінки, що відхиляється, починаючи з найбільш небезпечних видів, таких як правопорушення й злочини, і кінчаючи дисциплінарною провиною і недотриманням обов'язків. Істотно різняться думки авторів щодо визначення типів «делінквентної поведінки», до якої відносять: агресивно-насильницьку поведінку, включаючи образи, побої, підпали, садистські дії, спрямовані, в основному, проти особистості людини; корислива поведінка, включаючи дрібні крадіжки, здирство, угони автотранспорту і інші майнові посягання, пов'язані з прагненням отримати матеріальну вигоду; поширення і продаж наркотиків (І. Галагузова [2, 216]); агресивну, насильницьку та ворожу поведінку, дрібні порушення морально-етичних норм, що не досягають рівня злочину (О.Змановська [3]); провини, систематичні прогули шкільних занять, порушення суспільних норм поведінки, дрібне хуліганство, жебрацтво (П. Коєва, Й. Стоїменов та М. Стоїменова [4]); бешкетування, хуліганства, вандалізм (В. Оржеховська та Т. Федорченко [5, 43]); систематичних пропусках занять, порушеннях суспільних норм поведінки, дрібному хуліганстві, крадіжках, бійках, відбиранні грошей та речей (Д. Єнікєєв, Е. Крайніков [6]); дрібні антигромадські дії, що не спричиняють за собою карної відповідальності (А. Лічко [7, 52],) та інші. Отже в загальному сенсі можна констатувати певну невизначеність: по-перше – до визначення категорії «делінквентна поведінка»; по-друге – до форм прояви «делінквентної поведінки». Таким чином **метою статті** є соціально-юридичне обґрунтування визначення поведінкових форм прояв категорії «делінквентна поведінка».

Виклад основного матеріалу дослідження.

Існуюча наука демонструє певне різноманіття думок навколо визначення категорії «делінквентна поведінка», яке на нашу думку можливо подолати якщо здійснити аналіз її загальних складових. До таких складових можна віднести: по-перше – «делінквентна поведінка» це завжди поведінка що відхиляється від норми; по-друге – «делінквентна поведінка», це поведінка, що порушує встановлені законодавством правові норми, по-третє – категорія «делінквентна поведінка» складається з окремих поведінкових актів, що демонструють представники певних вікових категорій. При цьому, науковці мають схильну думку щодо визначення першої та другої ознаки, щодо третьої ознаки – думки істотно різняться.

Слід зауважити що у психолого-педагогічних науках кримінологічний погляд на категорію «правопорушення» практично не враховується, а ця категорія розглядається лише для відображення: по-перше поведінки що відхиляється; по-друге – негативного соціального явища; по-третє – для зазначення кінцевого результату поведінкової програми. На нашу не врахування юридичних аспектів в трактуванні категорії «правопорушення» призводить до появи певної неоднорідності у трактуванні як категорій «делінквентна поведінка» та «делінквентність».

В кримінології, для позначення вчинків, які порушують встановлені законодавством правові норми, застосовують категорії «правопорушення» чи «злочин». У Карному Кодексі України [8, 49-57], під «правопорушенням» розуміється антигромадське діяння, що завдає шкоди суспільству і що тягне юридичну відповідальність (адміністративну, цивільну, дисциплінарну або карну). Залежно від характеру правопорушень, міри їх шкідливості і небезпеки для громадських стосунків, а також від характеру вживаних санкцій за їх здійснення усі правопорушення діляться на злочини і провини. Сучасна юридична наука, наголошує, що правові відносини, як складне явище соціальної дійсності, складаються з різних елементів: суб'єктів і об'єктів. Склад правопорушення включає чотири елементи: об'єкт і суб'єкт правопорушення, об'єктивну і суб'єктивну сторони. Ця система найбільш загальних, типових і істотних ознак в єдності необхідна для притягання особи до відповідальності, відсутність хоч би одну з них робить це неможливою. Отже в загально юридичному плані для класифікації діяння як правопорушення, повинні бути присутні чотири обов'язкові ознаки: 1) громадська небезпека; 2) протиправність; 3) винність; 4) караність.

Суб'єктом правопорушення може бути тільки осудна особа, тобто особа, яка під час здійснення діяння, передбаченого Карним кодексом [8, 75], могла усвідомлювати свої дії і керувати ними, а суб'єктивна сторона правопорушення втілена в понятті «дієздатності». На нашу думку є очевидним що юридичне тлумачення категорії «правопорушення», дозволяє більш критично поглядати визначення категорії «делінквентна поведінка», яка існує у сучасній психолого-педагогічній теорії і практики. В цілому, під «делінквентною поведінкою» ми будемо розуміти як таку поведінку, при якій неповнолітні здійснюють «протиправні вчинки», які мають зовнішні ознаки «правопорушень», але за які вони не можуть нести юридичну відповідальність в силу того що у них на наступив стан юридичної «дієздатності». Якщо спиратися на це визначення, можна стверджувати що змістовий склад «делінквентної поведінки», як «протиправної» поведінки неповнолітніх повинен корелювати з об'єктивним описом правопорушень, що входять до Кримінального кодексу України, та кодексу України про адміністративні правопорушення. Отже «делінквентна поведінка» має відображувати змістовні складові опису дій, що законодавство визнає як правопорушення.

Таким чином, ми вважаємо, що до зовнішніх прояв «делінквентної поведінки» можна віднести такі поведінкові прояви що описані:

По-перше – у «Кримінальному кодексі України» [9], – навмисно важке нанесення тілесних пошкоджень (Ст. 121, Ст. 122, Ст. 125), побої і катування (Ст. 126), тортури (Ст. 127), загроза вбивством (Ст. 129), зґвалтування (Ст. 152), порушення недоторканості приватного життя (Ст. 182), крадіжка (Ст. 185), грабїж (Ст. 186), Розбій (Ст.187), Здирство (Ст. 189), Шахрайство (Ст. 190), незаконне привласнення чужого майна (Ст. 193), Умисне знищення або ушкодження майна (Ст. 194, Ст. 196), Загроза знищення майна (Ст. 195), Придбань, отримання, зберігання або збут майна, отриманого злочинним шляхом (Ст. 198), неправдиве повідомлення про загрозу безпеки громадян, знищення або ушкодження об'єктів власності (Ст. 259), Умисне знищення або ушкодження об'єктів житлово-комунального господарства (Ст. 270-1), хуліганство (Ст. 296), Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (Ст. 297), Вживання, продаж, виробництво наркотичних засобів (Ст. 307, Ст. 311 Ст. 315, Ст.316) та інші. По-друге – у «Кодексу України про адміністративні правопорушення» [9]: дрібне розкрадання чужого майна (Ст. 51), Безквитковий проїзд (Ст. 135) Дрібне хуліганство (Ст. 173), Поширення неправдивих чуток (Ст. 173-1), Палінть тютюнових виробів в заборонених місцях (Стаття 175-1), Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв в заборонених законом місцях або поява в громадських місцях у п'яному стані (Ст. 178), азартні ігри, врожіння в громадських місцях (Ст. 181), Заняття проституцією (Ст. 181-1), Порушення правил стримування тиші в населених пунктах і громадських місцях (Ст. 182), неправдивий виклик спеціальних служб (Ст. 183) та інше.

Висновки: проведені нами дослідження дозволяє конкретизувати визначення категорії «делінквентна поведінка». Під якою розуміється поведінка, при якій неповнолітні здійснюють «протиправні вчинки», які мають зовнішні ознаки «правопорушень», але за які вони не можуть нести юридичну відповідальність в силу того що у них на наступив стан юридичної «дієздатності». Щоб констатувати «делінквентну поведінку» у неповнолітнього необхідно щоб зовнішнє вона співпадала з об'єктивним описом правопорушень, що входять до «Кримінального кодексу України», та «Кодексу України про адміністративні правопорушення»

1. Англо-русский полный юридический словарь / Состав. А.С. Мамулян. -М.: Лингво, 1993. -400с.
2. Социальная педагогика: Курс лекций [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под общей ред. М.А. Галагузовой. – М.: Гуманит.изд.центр ВЛАДОС, 2006. – 416 с.
3. Змановская Е.В. Девиантология: Психология отклоняющегося поведения: [Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений] / Е.В. Змановская - М.: Издательский центр «Академия», 2004. - 288 с.
4. Психиатрический энциклопедический словарь / Й. А. Стоименов, М. Й. Стоименова, П. Й. Корева и др. – К. : МАУП, 2003. – 1200 с.
5. Оржеховська В. М. Профілактика девіантної поведінки неповнолітніх / В. М. Оржеховська, Т. Є. Федорченко. – Черкаси. : Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 376 с.
6. Крайніков Е.В. Психологія розвитку : словник-довідник / Крайніков Е. В. – К. : Арістей, 2004. – 260 с.

7. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е. Личко. – СПб: Речь, 2010. – 256 с.
8. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины от 5 апреля 2001 года / ред. Н.И.Мельника, Н.И. Хавронюка. – К.: Канон; А.С.К., 2002 . -1216 с.
9. Кодекс України про адміністративні правопорушення. Науково-практичний коментар / ред.. Р.А. Калюжний, - К.: «Правова єдність», 2010 – 670 с.